

Nagy Lajos köszöntője a Berde-serleggel.

1902. Oct. 26.

Uraim! Jelen Főtanácsi ebéd alkalmával én kaptam a megbízást, hogy pohárköszöntőt mondjak Berde Mózsza fejedelmi alapítónk emlékére.

Elfogadtam a megbízást azonnal, bár tudatában voltam az életkorommal járó fogyatkozásoknak. Később megfontolva feladatomnak nagyságát és értékét ezzel szemben még inkább beláttam az én fogyatkozásaimat; beláttam, hogy valamint a lenyugvásra hajló napnak árnyéka mindinkább nő, ellenben világító és életető ereje csökken, ilyen formán az öreg embernek is gyöngesége nő, creje pedig fogy: emlékező tehetsége sokszor cserben hagyja, gondolatai szárnyaszegetten földre hullanak, ítélő tehetsége fogyatékos, figyelme szórakozott, kedélyvilága többször elkomorul — vidámsága, életkedve — ha t. i. némelyikben kitör és eget kér, az emberek előtt nevetségessé válik; testi ereje csökken, hallása gyengül, hangja erejét, szépségét veszítve, fogyatékos, szakadozott, néha alig érthető.

Mindezt később beláthattam és mégis vállalkoztam e pohár köszöntő elmondására. Igen, mert a míg az ember a közéletben tért foglal, míg lelkében fellobban egy kis tűz, szívében egy nemes érzés él, addig kötelessége alkalom adtán helyt állani, az emberiség nagyjainak jóltevőinek nevét, emlékét fenntartani, áldani és dicsőíteni, hogy tanulják el tőlük az utódok is tovább fentartani, áldani és dicsőíteni az emberiség nagyjainak és jóltevőinek emlékét és dicsőségét. Így én is, míg élek, gondolok és érzek, nem szünöm meg ezt cselekedni. Vállalkoztam annyival inkább, mert Berde Mózsást ismertem, élte folyamát figyelemmel kísérhettem, mérlegeltem hagyatékának nagyságát, mert lelkemben él és mindörökké élni fog az ő kegyeletes emléke.

Feladatomat forgatva elmémben, feltűntek azok a korlátok, vagy kötelmek, melyek között az ember él, melyek között az öntudatra jutott ember életének irányt jelöl s abban az irányban munkálkodik, hat és áld. Egyik csupán szentnek él — zárdába vonul és imádkozik;

másik családja boldogítására szenteli életét; a harmadik közpályán keresi jutalmát; a negyedik fut a hadi vagy művészeti dicsőség után. Mindez irány lehetséges, mind e feladat szép, ha az illető teljes hittel, szeretettel és kellő tudással halad a választott irányban.

A mi tiszteletünk tárgya néhai Berde Mózes kedves emlékü jóltevőnk korán, talán még az iskola padon meggondolva, megválasztotta és kijelölte életének irányát. Maga mondja el utolsó végrendeletének kezdő részében:

„Törvényes, egyenes örököseim nem lévén, kiknek köteles részszel tartoznám, lelkemben azon kérdés merült fel: kinek javára és érdekében rendelkezem, véres verejtékkel szerzett vagyonomat kinek hagyományozzam, és lelkem felelte, szenteljem a közjóra. Ime az irány, melyet lelkém ismerete megjelöl“. És Berde Mózes ez irányt tartva szemei előtt, a közjónak szentelte elméjének minden gondolatát, szívének minden érzelmét, tehetségét, tudását, ismereteit, tapasztalatait, szorgalmát, ügyességét, erejét, munkásságát. Ez irány érdekében lemondott a család alapítás gondolatáról, a családi élet lehető örömeiről és boldogságáról; lemondott a világi gyönyörökről és örömekről, hiúságokról — hivatali terheket és kötelességeket vállalt magára, hordozta az élet és magánosság terheit — szóval az általa megjelölt irányban egész életében megmaradt, és az így szerzett összes ingó és ingatlan vagyontát végrendeletileg ráhagyta az unitárius vallásközönségre, mert oly testületnek nézte, melynek élete biztos, a közjóra fenállása hasznos.

Mit értett Berde a közjő alatt, melyre vagyontát szentelni kívánta — ennek szorosabb meghatározását, illetve megvilágítását is kívánám elérni jelen pohár köszöntőmmel.

A végrendelet bevezető sorai és több pontja szerint igaz, hogy az unitar. vallásközönséget tette általános örökösévé, de ha részleteiben s végcéljában tekintjük végrendeletét és hagyományainak természetét, életbe lépését s az elérhető eredményeket vizsgáljuk, akkor arra a következtetésre s meggyőződésre jutunk, — legalább nekem meggyőződésem — hogy az unitárius vallásközönség a Berde-hagyománynak csak mandatariususa, mert élete biztos, a közjóra fenállása hasznos egy magasabb cél elérésére.

S mi ez a magasabb cél? Ki merem mondani, hogy ez a cél a haza s ebben a magyar nemzet java, virágzása. Más irány, más cél nem is lebeghetett Berde szeme előtt. Magyar nemes yérből származott, magyar iskolában nekedett, részt vett a honvédelmi harcban, fog-ságot szenvedett, a haza szolgálatában hivataloskodott — ilyen ember

mindenekfelett hazáját, nemzetét szereti és ezt szeretve féltette, imádtá Berde. Ki merem mondani, hogy Berde a haza és a magyar nemzet jóltevője.

Berde a legatumok kifizetése után első sorban is a tanintézetekről gondoskodott. Hagyott iskoláknak építésre, hogy legyen hol lakjanak; czipóra, hogy legyen mivel táplálkozzanak a tanulók; hagyott tanárok, tanítók fizetésére, jutalmazására, hogy taníthassák, nevelhessék az ifjúságot; azt a mindenkori ifjúságot, mely hivatva van tanulmányai, ismeretei alapján a haza és nemzet javát, előmenetelét munkálni; hivatva van, ha kell küzdeni a csatatéren a haza ellenségei ellen, küzdeni a kathedrában a tudatlanság ellen; hivatva van versenyre szállni, győzni a közgazdaság, ipar, tudomány és művészet mezején, mindenütt, hol a haza érdeke, java megkívánja.

Ebben az irányban halad egyházunk is, mely templom mellé iskolát épít, vagyonának, jövedelmének nagy részét tanintézetek fentartására, az ifjúság nevelésére fordítja s ebben hazájának és nemzetének javára dolgozik, mert ez az egyház is magyar minden ízében, magyar nyelvében, gondolkozásában, emlékeiben, reményeiben, mindenben, a mi szent és üdvöt ád.

Nemde még tágabb értelemben is igaz, hogy helyesen járt el Berde, midőn a közjóra szánt vagyonának kezelését az unitárius egyházra bizta, midőn azt a tanügyi célokra szánt résznek is letéteményesévé, őrizőjévé hagyta, — nemde igaz, hogy ő hazánknak és nemzetünknek egyik halhatatlan jóltevője?

Igy és ennyiben értelmezvén és méltatván Berde Mózes nagy-szerű alapítványát és alapítványának célját, mielőtt a Berde-serleget felemelve, pohárköszöntőmet bevégezném, hozzátok fordulok tanárok, tanítók, lelkészek, nagyobb részben kedves volt tanítványaim, azzal a kéréssel: tanítsátok, neveljétek, vezessétek a kezetekre bizott népet, ifjúságot a tudományban, ismeretekben, a szépnek, nemesnek megismerésében, a haza és a magyar faj szeretetében, mert csak így lesznek igaz unitáriusok, igaz magyarok, így lesz boldogabb, virágzóbb a haza, így marad fenn fényben, dicsőségben nemzetünk nagyjainak neve és emléke.

Üritem poharamat Berde Mózes nagy jóltevőnk emlékére.

G y ö n g y m o n d a t o k.

(Újkori írótól.)

H a t a l o m.

Mikor valakit megtisztelünk, ez csak egyszerű adomány; de mikor hatalmat adunk kezébe, nem mondhatnók meg, hová üt ki. *Montesquieu.*

Soha egy hatalomnak sem sikerült — a valódi hazafiak s értelmes politikai s hadi tehetségek üldözésével — az értelmetlen tömeg vállain fentarthatni magát. *Dózsa Dániel.*

A ki mindent tehet, bátran kezd mindenhez. *Corneille Tamás.*

A kevély hatalmasokra nézve hasztalan hozatik törvény; a hatalmas dölyfösök törvénye az akarat, bujaság, harag és erőszak. Ők minden sebet vágással vélnek gyógyítandónak. *Petrárka.*

A hatalmasokról hallgatni kell: őket dicsérni csaknem mindig hizelgés, - felőlük rosszul szólni, míg élnek, veszélyes; miután pedig elhaltak, helytelenség. *La Bruyere.*

Határozottság. Határozatlanság.

Az ember legyen elhatározott: önáldozatos barátsággra, a világ dolgaiban rendezkedő véletlenre s mindenre. *Voltaire.*

A határozatlanság minden gyötrelmet kétszerez, sőt maga a legnagyobb gyötrellem. *Kotzebue.*

A beteg lélek magántanácskozásai annyikép haboznak, hogy azokból jóllétére számítani nem bir. *Petrárka.*

H a t á s.

Magadnak meghatottnak kell lenned a végre, hogy másokra hatni tudj. *Malebranche.*